

FOTO: MARC VILA

El castell sempre ha presidit la vila de Piera.

CERVELL I EXTREMS: COMUNICACIÓ, RELACIÓ I POLÍTICA A LA PIERA DE LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XVII

ÀNGEL CASALS

UNA PROPOSTA PER A UN ESTUDI

El 1628, Andreu Bosc justificava haver escrit la seva obra en català perquè tots poguessin conèixer el sistema legal del país: "*Segons nostres propies lleys, que es tan necessari saber, assenyalamet per los actes de celebrar Corts, Govern de la Deputacio, y de les singulars, y demes particulars Universitats (...) sabent molt be quantes faltes causa ignorar lo dret local y particular quiscun de son offici y estat y no poder valersen en los casos mes les convenen y aver causat tant dany aquesta ignorancia?*"¹ Bosc és un dels més destacats de la llarga nòmina de juristes catalans que el segle XVII especialment van dedicar-se a sistematitzar el cos jurídic català. Aquesta florida de la doctrina jurídica catalana ha estat interpretada com a mostra de l'existència d'un cos polític força actiu i viu en aquest període i ha donat lloc a una extensa bibliografia que sembla voler arribar a igualar en quantitat d'obres a l'objecte del seu estudi i que no cito aquí per no ser aquest l'objecte del present treball.²

1. Andreu BOSCH. *Sumari, Index o Epitome dels admirables i nobilitssims Títols d'Honor de Catalunya, Roselló i Cerdanya*. Perpinyà: 1628. Edició Facsimil. Curial, Barcelona - Sueca: 1974. Full 3 verso.

2. No sembla exagerada, en aquest sentit l'afirmació de Joan Lluís PALOS: *La cultura jurídica catalana esdevingué un dels principals elements constitutius de la cultura catalana del segle XVII*. Joan Lluís Palos. *Els juristes i la defensa de les Constitucions*. Joan Pere Fontanella (1575-1649). Vic: 1997, p. 162.

Menys atenció ha merescut, per contra, la praxi del poder a Catalunya, i la pràctica de les institucions catalanes menys que les de la Corona. Comencem a albirar de manera més clara camps com el de l'administració militar o la financera³ de la Monarquia i fins i tot s'han fet incursions sobre l'Audiència. Insuficient encara, però més és el que tenim sobre la Diputació del General, les Corts o els municipis.⁴ No vull dir amb això que no disposem de monografies valuoses, però fetes més des de la perspectiva institucional-jurídica o de política interior de la institució que no pas sobre el seu paper de transmissió de poder.⁵ Perquè d'això vol tractar aquest article: de com es transmetia el poder a la Catalunya de finals del XVI i primera meitat del XVII a partir del seguiment del cas d'un municipi amb escassa projecció política a Catalunya com era Piera.

3. Tot i que l'aspecte financer encara està poc estudiat, tenim els treballs de Bernat Hernández que ens permeten de començar a entendre un camp fins ara absolutament verge pel que fa a l'Època Moderna. Per exemple: Bernat HERNÁNDEZ. "Un assaig de reforma del sistema fisco-financer de la Monarquia a Catalunya: l'impost del quint sobre les imposicions locals, 1580-1640". *Manuscrits* 14 (1996), pp. 297-319.

4. Evidentment hi ha treballs, alguns de molt valuosos i monogràfics d'una institució. Posem per cas el de Josep Mª TORRAS i RIBÉ. *Els municipis catalans de l'Antic Règim* (1453-1808). Barcelona: 1983; o la publicació que s'està fent dels Dietaris de la Generalitat de Catalunya.

5. Tenim, això sí, el treball imprescindible de Víctor FERRO. *El Dret Públic Català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: 1987.

Pensament polític i jurídic, institucions, però també consciència col·lectiva. Aquest és un altre element que tothom remarca a l'hora de fixar l'existència d'una comunitat diferenciada als segles moderns, o sia, d'una nació.⁶ Però aquests elements necessiten, al nostre parer, de quelcom més: de la comprovació de la seva efectivitat. A hores d'ara, un nombre important d'historiadors catalans mantenen la idea de l'existència d'un cos polític integrat, d'un "estat" a Catalunya.⁷ Però aquesta defensa neix més d'un convenciment conceptual -és així perquè no hi sembla haver altra definició possible- que no pas perquè s'hagi fet el camí de cercar les ramificacions i els encaixos entre institucions o de quines eines es valien per estendre la seva capacitat pel territori. ¿Com aconseguia -si ho feia- la Diputació fer valer les seves decisions en tot el territori català? ¿Sobre quins fonaments s'alçava la consciència de pertànyer a un sol poble dels catalans? Les xarxes clientelars existents al país, ¿cohesionaven el territori o no, frenaven l'expansió institucional o eren eficaços canals de transmissió de postures polítiques?⁸

No pretenem respondre totes aquestes qüestions en un marc tan limitat com un article sobre una vila determinada, però sí proposar possibles idees per a estudis posteriors i fer notar aquesta mancança en la historiografia catalana. El pensament revisionista sobre la formació de l'estat ha

6. És el que estudia i mira de demostrar Xavier TORRES. "Pactisme i patriotisme a la Catalunya de la Guerra dels Segadors". *Recerques* 32 (1995), pp. 45-62.

7. Una aproximació des de la història del dret de la idea d'estat i de cos polític a la Catalunya moderna, Aquilino IGLESIAS. "La realidad estatal catalana". *Manuscrits* 13 (1995), pp. 123-142.

8. Quan parlo de xarxes clientelars, excloc el bandolerisme -Xavier Torres va deixar clar que no tenia cap mena de rerefons polític a *Els bandolers* (segles XVI-XVII). Vic: 1991- i em remeto a la caracterització feta en el seu moment per R. Mousnier i la seva escola. A Catalunya, en el sentit que jo ho apunto, tenim la recent obra de Josep Mª TORRAS. *Podors i relacions clientelars a la Catalunya dels Àustria*. Vic: 1998.

donat lloc a noves formes de pensar el creixement del poder polític a l'Edat Moderna a partir de l'estudi de l'ordenació de l'espai. I dic espai i no territori. Perquè el territori no és l'element fonamental en la conformació de l'estat sinó que ho és l'ordre jurídic, i perquè aquest sigui viable cal una organització dels diversos espais polítics en què entra, com un de més, el territori.⁹ Antonio Manuel Hespanha va seguir aquesta mateixa idea quan va estudiar la creació de la monarquia absoluta a Portugal.¹⁰ Però partir de la idea d'ordenació d'espais i de presència de la màquina institucional en cadascun d'ells no ha de dur, necessàriament, a acceptar les idees sobre la negació de l'estat, com ja ha fet notar Xavier Torres.¹¹

Per què la vila de Piera? Dos motius he tingut per triar-la: el primer, la meua participació en l'elaboració de la recentment publicada *Història de Piera*¹² i l'altre que la població presenta alguns trets que la fan especialment interessant per a la proposta que presento. Es tractava aleshores d'una població baronial que depenia del monestir de Pedralbes des del 1431, tot i una breu tornada al patrimoni reial en els anys 1472-1475. És a dir, des del punt de vista de la seva participació en les institucions catalanes, ja fossin les de la Corona o les representatives -Diputació, Corts-, no existia. Però els nivells de població que tenia als segles moderns la feien una vila mitjana: el capbreu de 1555 recull 138 focs i el de 1691 195 focs amb una més que discreta presència menestral. La seva situació geogràfica també ajudava que la vila no

9. Paul Allières. *L'invention du territoire*. Grenoble: 1980.

10. Antonio Manuel HESPANHA. *Visperas del Leviatán. Instituciones y poder político (Portugal, siglo XVII)*. Madrid: 1989.

11. Xavier TORRES. "Virreis i bandolers. Catalunya i la Generalitat a començaments del segle XVII (1611-1623)". Pròleg dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. Vol. IV, fols. IX-XXVII. Barcelona: 1997.

12. *Història de Piera*, Lleida, 1999. Vull aprofitar l'avinentesa per donar les gràcies a l'Ajuntament de Piera per haver-me donat l'oportunitat de participar en aquesta obra.

restés al marge del país: situada relativament a prop de Barcelona i en el camí reial, tothom que s'endinsava cap al cor de la península o que es dirigia a la capital catalana hi passava i fins i tot hi feia estada. Les notícies, doncs, podien arribar amb rapidesa fins als seus habitants. Lluny, a més, de fronteres o amenaces de pirates, cap element extern no institucional podia interferir en la seva evolució interna. En suma, la seva situació institucional i la composició social presenta uns trets força comuns als de moltes de les poblacions catalanes.

ELS CANALS DE TRANSMISSIÓ DEL PODER A CATALUNYA

La transmissió de la informació i la seva influència en la presa de decisions per part dels actors polítics i socials és una de les qüestions que més polseguera porta aixecant en els darrers anys, especialment quan es tracta de revoltes socials i polítiques. Tornarem sobre aquest tema en parlar del 1640 català. Ara m'interessa fixar-me en la utilitat de les institucions catalanes com a canals pels quals les informacions polítiques circulen i arriben del cim a la base i a l'inrevés.

En principi, intentem refer els nexes de connexió que Piera tenia amb la resta del país. Els formals o legals no eren gaires. El poble depenia de la vegueria de Vilafranca del Penedès i aquest era un primer punt de referència important, especialment amb l'autoritat reial. Però tampoc no sembla que excessivament: la categoria baronial de la vila la sostreia de la capacitat judicial del veguer, amb la qual cosa les relacions entre veguer i Piera es limitaven a qüestions més administratives i fiscals -la cena i la questia, per exemple- i en l'exercici de regalies, com era el cas de la convocatòria del sometent. A banda de l'element polític, les relacions amb Vilafranca, sobretot des del punt de vista comercial, eren força importants. Diversos pierencs van participar amb homes de negocis de Vilafranca en arrendaments de taules

de la bolla de la Diputació¹³ i més d'un va mantenir negocis estables i àdhuc llaços familiars amb famílies vilafranquines. Però les anades a la capital de la vegueria sempre estan relacionades amb peticions reials. És el que han de fer el juny de 1639, quan han d'anar a negociar amb el Dr. Massó els 25 soldats que ha exigit per servir contra el francès al Rosselló,¹⁴ o, un cop començada la guerra de 1640, l'1 d'octubre per exactament el mateix, negociar una aportació militar, però ja no amb un jutge de l'Audiència, sinó amb un oficial de l'exèrcit.¹⁵

Més enllà de Vilafranca hi havia Barcelona. Les relacions amb la capital catalana esdevenien més llunyanes, però molt permanents. D'una banda, els pierencs que portaven plets a l'Audiència -i en podem trobar per part de tots els sectors socials de la vila- mantenien un procurador, normalment alguna persona de la família o de la seva confiança, a més, és clar, d'un advocat. La vila feia el mateix: tenia un assessor legal permanent per a les qüestions que es poguessin presentar entre el consistori i altres institucions. En el segle XVII hem pogut trobar el nom de dos d'aquests advocats: Joan Pere Fontanella en els anys 1630 i el de Lluís de Valencià després de 1650, aquest segon natural de Piera. Quin paper concret jugaven aquests assessors? I no hem de preguntar-ho tan sols des del punt de vista professional, sinó de la conformació d'un estat d'opinió polític sobre els seus clients o bé que fossin triats precisament pel fet de defensar unes determinades línies de pensament. El primer, estu-

13. Eva SERRA. "Diputats locals i participació social en les bolles de la Diputació del General (1570-1638). Una mostra i una reflexió". *Actes del Tercer Congrés d'Història de Catalunya*. Barcelona: 1993. Vol. I, pp. 259-274.

14. Arxiu Municipal de Piera. (A.M.P.) Deliberacions 1633-1670. S/f.

15. A.M.P. Deliberacions 1633-1670. S/f.

legal de la Diputació en el seu conflicte amb la Monarquia i ferm defensor dels municipis en la pugna per la recaptació dels quintos. El segon, que tenia l'indiscutible mèrit, per a l'època, de ser pierenc, també va estar en el cantó de la Diputació durant la guerra de 1640 fins al punt de ser l'òidor militar del trienni de 1650.

Però les relacions amb les institucions que eren presents a Barcelona no sempre eren bones. El Consell de Cent, quan Piera va dur un llarg plet per tornar a la jurisdicció reial a finals del segle XVI i començaments del XVII, va fer costat a les monges del monestir: "*Y estem certs que essent dones tancades dins quatre parets y no tenint jurisdicció si té lloch la pretesa lluyció amb molt treball cobraran les rendes*".¹⁷ No cal ser massa idealista amb el Consell de Cent: moltes vegades va demostrar que per davant del reclamat paper de cap de Catalunya hi havia sempre els seus interessos particulars, iguals als de qualsevol senyor jurisdiccional. En d'altres casos, sí que la ciutat jugava un paper de veritable capital, i li era reconegut com a tal pels pierencs: en el cas del quint reial, l'actitud de la vila és esperar-se i veure què fa finalment Barcelona, que esdevé el referent constant abans i durant la guerra dels Segadors.

Altres influències de tipus territorial són les d'altres poblacions properes pel que en podríem dir via d'exemple. Veiem el cas del règim municipal: el juliol de 1606 a Piera es va substituir el sistema de Consell General obert per un Consell de Setanta i el 1607 es va procedir a revisar, en una versió restrictiva, les bosses de la insaculació.

16. Joan Lluís PALOS. *Els juristes i ...* Aquest autor, però, potser arriba massa enllà en donar als juristes un paper cabdal en l'evolució política catalana de la primera meitat del XVII. De manera més rotunda ho expressa en una comunicació seva: Joan Lluís PALOS, Ramon RAGUÉS. "Les institucions catalanes a l'Època Moderna i l'ascens dels juristes". *Actes del Tercer Congrés d'Història de Catalunya*. Barcelona, 1993. Vol. I, pp. 53-66.

17. Arxiu del Monestir de Pedralbes. Caixa 182. 20-X-1593.

Igualada va tenir dos moments de reforma, el de 1585 i el de 1618, i si el primer instaurava realment la insaculació, el segon la perfeccionava.¹⁸ Vilafranca del Penedès va canviar el seu règim municipal, vigent des de 1519, el 1605 a petició del seu Consell, demanant la instauració de la insaculació per a l'elecció dels jurats i encara es produí una segona reforma el 1608 per ajustar la composició de cada una de les bosses.¹⁹ És clar que es pot parlar de tendències generals del període. Però aquesta resposta generalista no resol la nostra pregunta: com es marquen i com s'estenen aquestes tendències, per quines vies?

Si en la primera meitat del segle XVII s'hagués preguntat a un català quina era la manera de fer lleis a Catalunya, hauria contestat molt possiblement que les Corts. Sobre aquesta institució s'ha escrit molt i se l'ha col·locada, justament, com a clau de volta del sistema institucional. Però de les lectures liberals i gairebé constitucionalistes dels nostres romàntics s'ha passat a visions menys ideals i fins i tot obertament contradictòries. De precedent democràtic a trinxera -i encara, pobrament polititzada- d'una oligarquia tronada que només defensava els seus interessos.²⁰ Treballs més de detall semblen ratificar la poca presència de l'alta política a les Corts catalanes; en el braç reial s'ha insistit en la insuficient representació i

18. Josep Mª TORRAS. El procediment electoral per insaculació en el municipi d'Igualada (1483-1714). *Miscellanea Aqualatense* 3 (1983), pp. 101-131.

19. Jordi VIDAL PLA. Modificacions del regim municipal a l'Època Moderna. El cas de Vilafranca del Penedès (S.XV-XVII) *Actes del Tercer Congrés d'Història de Catalunya*. Barcelona: 1993. Vol. I, pp. 429-436.

20. No crec necessari ara repassar l'extensa bibliografia existent sobre les Corts Catalanes. Sobre les postures més extremes que podem trobar, vegeu pel punt de vista més "constitucionalista" el clàssic J. COROLEU i J. PELLA. *Las cortes catalanas*. Barcelona: 1876. Un dels judicis més durs -i al meu parer, més mal documentats- que podem trobar a Luis GONZÁLEZ ANTÓN. *Las Cortes en la España del Antiguo Régimen*. Madrid: 1989.

la injustícia que representava que viles minúscules com el Voló poguessin tenir representació i altres com Tarragona o Solsona, no.²¹ Encara més, seguint l'actuació dels síndics locals les instruccions que rebien i l'ànim que posaven en la seva defensa no ajuden massa a prestigiar la institució: "Teniendo en cuenta que nos encontramos, como ya hemos dicho, ante los hombres mejor preparados y con unas pretensiones más definidas resulta alarmante su incapacidad para hacer frente común ante el supuesto avance de la corona con algo que se pareciese a un programa político unitario".²² Síndics nomenats a contracor d'ells mateixos, instruccions d'un àmbit estrictament localista... Era la realitat tan crua i tan mediocre? Acceptar-ho sense més ens porta a un problema conceptual interessant que es va plantejar en el seu moment en l'estudi del Parlament anglès dels Stuart i que irònicament els no revisionistes resumien en la idea que si el Parlament no tenia una veu política majoritària ni un discurs coherent, la guerra civil va ser gairebé una casualitat.²³ Dit d'una altra manera: si els braços, i significadament el reial, no tenien una postura política pròpia enfrontada a la monarquia, podríem arribar a la conclusió que les corts catalanes només tenien un debat procedimental amb la Corona. I llavors, el fracàs de 1626-1632 no hauria de tenir res a veure amb el que succeí el 1640. Ens calen estudis sobre instruccions de síndics de petites poblacions. No tant per ratificar aquest localisme, sinó per entendre com des d'aquest s'arribava a fer un seguit de disposicions d'àmbit català i totes

aquestes demandes particulars es veien eclipsades -no desaparegudes- pels capítols de cort i les constitucions. Prenem com a exemple el cas de Mataró, estudiat per Joan Giménez,²⁴ i veiem si totes les propostes tenen un context exclusivament local. El 1599 va demanar una revisió de les bosses de la insaculació i també la possibilitat de nomenar *burgesos honrats*, a semblança de Barcelona. El 1626 va voler alliberar-se del pagament del coronatge i el maridatge i, també, del controvertit quint reial. També aquell any es va denunciar l'actuació dels familiars del Sant Ofici. Localisme? L'any 1632, el síndic mataroní es presentà amb tot un quadern de peticions amb l'evident títol de *Memorial de algunas advertencias per lo be public del present Principat* on s'ocupava de temes "tan poc" mataronins com la immunitat dels diputats, la Inquisició o els allotjaments de tropes. Com podem veure, tant en 1626 com en 1632, les preocupacions del municipi mataroní van molt en sintonia amb les del conjunt del país.

A hores d'ara, algun lector ja deu estar pensant què tenen a veure les Corts amb Piera, que ni tan sols hi anava. Particularment crec que bastant. C. Hill ja va destacar el paper integrador del parlament per a les diverses instàncies municipals d'Anglaterra²⁵ i fins i tot en llocs tan desvertebrats aparentment com Polònia, la propaganda política abans i durant les reunions del *Sejm*, fins i tot utilitzada pel monarca, era un factor més de la vida política del país.²⁶ A Catalunya, els processos de les contrafaccions "*esdevenien eina de caràcter polític contra la Corona i de mobilització social*", segons Eva Serra.²⁷ Per tant, per via de la publi-

21. Ricardo GARCÍA CÁRCEL. *Historia de Cataluña*. Siglos XVI-XVII. Barcelona: 1985. Vol. I, p. 330.

22. Juan Luis PALOS. "Un sector específico de diputados: los síndicos municipales y capitulares". *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*. Barcelona: 1991. P. 397

23. El treball més recent i valuós que tenim per fer una aproximació al tema: Xavier GIL PUJOL. "Crónica y cuestiones de veinticinco años de debate". *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 17 (1997). Pp. 241-288.

24. Joan GIMÉNEZ i BLASCO. Les Corts catalanes dels segles XVI i XVII des d'una perspectiva local. *Les Corts a Catalunya. Actes del Congrés d'Història Institucional*. Barcelona: 1991. P. 256-260.

25. Christopher HILL. "Parliament and People in Seventeenth-Century England". *Past and Present* 92 (agost, 1981). Pp. 100-124.

vida política del país.²⁶ A Catalunya, els processos de les contrafaccions "*esdevenien eina de caràcter polític contra la Corona i de mobilització social*", segons Eva Serra.²⁷ Per tant, per via de la publicística, de la simple relació personal o per qualsevol altre -i això és el que cal esbrinar- les viles baronials seguien els grans temes de discussió del país, i ho eren en tant que els afectaven també a ells. És que els pierencs no haguessin subscrit la proposta mataronina sobre els allotjaments quan n'havien estat víctimes el 1605 i el 1633? ¿I no haguessin rubricat les denúncies contra els familiars de la Inquisició quan a Piera n'hi havia un aquells mateixos anys que es valia del seu càrrec per no pagar els drets municipals? Per no referir-nos novament al quint reial. Per tant, en la mesura que els interessos de Mataró o qualsevol altre vila coincidien amb els de Piera, és ben possible que aquella se sentís representada a les Corts.

LA RELACIÓ AMB LA MONARQUIA: L'EXEMPLE MILITAR

Si la relació amb les Corts podia aparèixer com a quelcom distingible per als habitants d'una vila com Piera, diferent era la relació amb la Corona. Certament, els habitants de la vila havien tingut alguns contactes amb els monarques de la Casa d'Àustria, bé que no especialment satisfactoris. A Carles I li van arribar a enviar síndics per intentar interessar el monarca pel retorn de Piera al patrimoni reial. Amb Felip II van plantejar el plet contra el monestir de Pedralbes pel mateix motiu i amb el mateix èxit en aquest cas que en l'anterior. Felip III els havia adreçat una com-

panyia de cavalleria perquè s'allotgés a la vila el 1605 -ja ho hem comentat- i, a més, amb aquest monarca havien començat a moure's les enfangades aigües del quint reial. Certament, no semblaven tenir gaire a agrair els pierencs als seus reis.

El que rebien a canvi de la monarquia des del punt de vista pràctic era ben poca cosa. El metge anava a càrrec del consistori, igual que el mestre. La justícia estava en mans del batlle, que nomenava l'abadessa i l'ordre públic en mans del sometent. I aquí volia centrar l'atenció: en les formes de defensa tradicionals i la seva relació amb la monarquia. Si he triat aquest aspecte és per la facilitat de seguir-lo i perquè en els darrers anys ha tingut lloc un debat no declarat sobre les formes militars a la Catalunya dels segles XVI i XVII en el qual Vidal Pla, Antonio Espino, Núria Sales, Eva Serra o Antoni Simón han participat en major o menor mesura.²⁸ La ratlla divisòria és la diferent valoració que per a uns i altres mereix el manteniment del sometent o del sacramental en l'època moderna. Vidal Pla en detecta l'ús de manera normalitzada durant el XVI i el XVII, ja sigui com a forma de revolta o com a mecanisme de repressió: "*És una prova del vigor i de l'actualitat d'aquesta forma de mobilització durant l'època moderna*",²⁹ fins al punt que l'exèrcit reial simplement enquadra sota les seves banderes una realitat militar amb identitat i estructura pròpia i diferent. E. Serra i Núria Sales, amb matisos,

26. Waclaw URUSZACK. "The implementation of Domestic Policy in Poland under the last two Jagellonian Kings, 1506-1572". *Parliaments, estates & representation*. Vol. 7, nº 2 (1987). Pp. 133-144.

27. Eva SERRA. *La revolució de 1640...* p. 28.

28. Només per citar els treballs més significatius de cadascun dels citats: Antonio ESPINO. ¿Existió un ejército catalán en la época moderna? *Manuscrits* 15 (1997), pp. 115-120; Jordi VIDAL PLA. "Les formes tradicionals de l'organització armada a la Catalunya dels segles XVI i XVII. Sugerències per a una investigació". *Manuscrits* 3 (1986), pp. 105-116; Eva SERRA. "Notes sobre l'esforç català a la campanya de Salses. Juliol 1639, gener 1640". *Homenatge al doctor Sebastià García Martínez*. València; 1988. Vol. II, pp. 7-28.

29. Antoni SIMÓN TARRÉS. "La revuelta catalana de 1640. Una interpretació." DD.AA. 1640: *La Monarquía Hispánica en crisis*. Barcelona: 1992. P. 33.

accepten aquest punt de vista. Per la seva banda, A. Espino nega qualsevol mena d'eficàcia a l'estructura militar de la Catalunya moderna. Tant és així, segons aquest autor, que en els moments en què el Principat es veu abocat al conflicte bèl·lic acaba recorrent a l'ajut exterior per poder defensar-se militarment i posa els exemples de la guerra civil de 1462 i l'alçament de 1640. Aquesta discussió no és simplement una polèmica de tronats amants de la història militar, sinó que en el seu moll de l'os hi ha de nou el debat sobre l'existència o no d'un estat català: "*Hemos de considerar que Cataluña no fue, y dificilmente tenía oportunidad de convertirse en una formación estatal al no haber desarrollado con anterioridad unas estructuras administrativo-militares propias de signo moderno*".³⁰ Ja que Catalunya no tenia exèrcit permanent -i cap altre país, fos o no cap d'una monarquia-, ¿tenia almenys les estructures que permetessin reclutar-ne un? D'una manera molt primària, l'afirmació o negació a aquesta pregunta afirma o nega l'existència d'un estat català. Evidentment, no és tan senzill i de fet la pregunta és falsa. Els exèrcits del segle XVI i XVII no eren exèrcits "nacionals", no eren l'exèrcit francès, espanyol o alemany. Eren l'exèrcit del rei: del rei de França, del de la monarquia hispànica o de l'emperador. Si ho plantejem així, que crec que és la manera correcta, la pregunta haurà de ser si Catalunya tenia capacitat defensiva autònoma al marge del rei i quin paper hi jugava en la cohesió de l'espai militar i polític existent al país.

A Piera, les formes d'organització tradicional -el sometent- de la defensa servien també per cohesionar el municipi. El 1606 Piera participa en la Unió convocada pel virrei. Aquesta es va fonamentar en les estructures que ja funcionaven al municipi i s'organitzà en quatre desenes, d'acord amb un repartiment del poble en zones: dos

de la vila, un de la Ribera i un altre de Samunta. Cada zona tenia el seu cap i s'encarregava dels seus deu homes. No cal dir que els caps o deseners eren sempre noms de persones amb reconeguda influència en el consell municipal. La seva activitat va ser més aviat escassa: de tant en tant s'aplegaven tots ells per passar revista i poca cosa més. A requeriment del batlle podien sortir a fer batudes si hi havia bandolers per la zona. L'armament anava a càrrec de cadascun dels membres. Quan el 1639 els avisen d'una possible mobilització decideixen "*que cada cap de casa a ses costes compràs una lliura de pólvora y una lliura de pilotas y dos canas de metxa*". Quan en plena guerra se'ls faci armar soldats, hauran d'anar a Barcelona a comprar mosquets perquè no en tenien. Però tampoc no hem d'infravalorar-lo: el 1640, a convocatòria del batlle, va actuar com a força de dissuasió de conflictes a la zona. Així doncs, l'organització municipal sembla que estava clarament implicada amb l'organització militar i en la mesura que només trobem convocatòries controlades pel batlle baronial no sembla que a Piera es pugi verificar la inquietud que podia aixecar el seu possible potencial de revolta.

Quina va ser la relació de l'organització local militar amb la Corona? Ho podem resseguir partint de les demandes d'aquella en el període 1635-1640. Ja podem avançar que, si hem de jutjar l'estat modern dels Àustries a Catalunya partint d'això, fins i tot els més entusiastes defensors de la modernitat estatal de Felip IV quedaran força decebuts. La relació de Piera amb la monarquia es va fer a través de Vilafranca, o sia, de la vegueria. Però les peticions no van ser mai la imposició d'una voluntat despòtica damunt el municipi, sinó el fruit d'una negociació, desigual però prudent, per part dels representants reials.

La primera petició concreta va ser de diners i es va fer el 1635. Tenint present que quan va arribar la proposta el consell municipal estava cercant diners per poder pagar el quint reial d'aquell any, ja ens podem fer una idea de com

30. A.M.P. Deliberacions 1633-1670. S/f. 14 -IV- 1639.

va ser acollida la petició, tot i que li van enviar 10 lliures. A partir de llavors les peticions de la monarquia s'anaven fent més insistent: quatre homes van ser enviats el 1637 a treballar en les muralles de Salses, el veguer va ordenar la presència del sometent pierenc a Vilafranca per forçar els de la vila a enviar homes al front i l'estratègia negociadora va tenir èxit i el juliol de 1638 dos soldats anaven a lluitar al Rosselló. Però cada vegada el resultat es produïa després d'una feixuga negociació que exigia, pel cap baix, dos viatges a Vilafranca.

A partir de 1639 les posicions, però, es van endurir per part de la Corona. Va ser un jutge de l'Audiència, Josep Massó, l'encarregat de collar cada cop més la soferta població pierenca. A banda de peticions econòmiques, com el cobrament dels endarreriments del carreratge, eren soldats el que la Monarquia demanava. Massó va demanar 25 soldats el juny de 1639, mentre que la població n'oferia 10. Per un mecanisme tan impropï -en teoria- de l'estat modern i la monarquia absoluta com és el regateig, la xifra final fou de 20. Això sí, aquests soldats s'acompanyarien de 500 lliures per al seu manteniment. Però el lligam constitucional català posava limitacions a aquest servei militar: tres mesos. Sabedor d'això, el jutge Massó els va amenaçar amb la convocatòria del sometent si no mantenien els soldats tota la durada de la campanya. Possiblement, aquesta petició de finals del 1639 va ser la que a nivell local va trencar la corda, perquè tot i acceptar davant les autoritats reials, en arribar a Piera el consell va decidir que l'acord només seria respectat mentre els soldats de la Diputació i el Consell de Cent de Barcelona restessin al front.

PIERA I LA GUERRA DELS SEGADORS: VOLUNTAT I PARTICIPACIÓ

Quan el novembre de 1640 els consellers de Piera reben el representant de la Diputació, Ferran Fivaller, aquest els ve a explicar el sistema de recap-

tació que es pensa aplicar "*per respecte de la ynvaçió que fan los castellans*". Al llarg de la guerra poques referències més trobarem a la documentació oficial sobre les causes o els bàndols en lluita. Es va revoltar Piera? No, i tampoc no va patir cap mena de sacsejada social interna. Ni tan sols van aprofitar l'avinentesa per deslliurar-se del jou senyorial, i fins i tot el 1642 volien aprovar una nova reforma del sistema municipal amb el vist-i-plau de l'abadessa de Pedralbes tot i els pocs senyals de vida que va donar en els dotze anys que va durar el conflicte. Potser hi va haver una certa autocensura en els papers municipals, però és que tampoc no es van produir canvis en els noms dels consellers ni es van revisar les bosses d'insaculació. Des del punt de vista estrictament intern, a Piera no van notar diferències entre l'abans i el després de 1640. Però sí en els nivells supralocals. Per primera vegada des de feia 200 anys, la vila tornava a formar part del mapa polític català i va poder participar en la Junta de Braços convocada per Pau Claris, i tal honor va recaure en la figura de l'adroguer Joan Martí.³¹ Això sí, se l'envià sense instruccions, sense manaments de cap mena i sense que, almenys a les actes, s'expliqui què hi va a fer a Barcelona i a la Junta, per la qual cosa li seria fàcil prestar el jurament que els membres de les Corts van fer el 26 de setembre de treballar "*per al benefici públic i posposant a ell les conveniències particulars*".³² Tractant-se d'una vila baronial el canvi és suficientment espectacular i, si a més tenim present el fet de la poca incidència interna que aparentment té a Piera, haurem de tornar a insistir en la necessària reflexió sobre l'espai polític.³³ Perquè no són com-

31. A.M.P. Deliberacions 1633-1670. S/f. 20-IX-1640.

32. Recollit a Basili DE RUBÍ. *Les Corts Generals de Pau Claris*. Barcelona: 1976. P. 85.

33. Pedro CARDIM. "Politics and Power Relations in Portugal (Sixteenth-Eighteenth Centuries) Recent problems and perspectives". *Parliaments, estates & representation*. Vol. 13, part. 2 (1993). Pp. 95-108.

de la Diputació que feia exactament el mateix que abans el del rei, amb la seva mateixa "modernitat", encara que fins i tot amb millors resultats, ja que, si davant l'amenaça de convocar el sometent que va fer el representant de la Diputació, van oferir els mateixos 20 homes que abans al jutge Massó, i que van anar al front amb el mateix entusiasme que abans, el 1641 es formava una companyia de 70 homes encapçalada pel conseller Joan Pau Teixidor, que tenia molt clar per què es feia aquella guerra: "*fer resistència al enemich com sia cossa comuna defensar nostra pàtria*".³⁴ Termes com benefici públic o cosa comuna -que volen significar exactament el mateix- trobats en marcs diferents: el municipal i el de la Junta de Braços i referits a quelcom que transcendia a uns i altres: "*Vol dir-se, doncs, que la "nació política" (el conjunt d'individus que frueïen estamentalment i desigualment d'un seguit de drets i deures polítics) havia eixamplat els seus marges, potser a redós de circumstàncies excepcionals, i que el patriotisme, en consonància ja no es confoia amb la noblesa i l'aristocràcia*".³⁵ Crec que té raó Xavier Torres i que la guerra dels Segadors va permetre dotar el país d'una consistència política com no l'havia tinguda abans -i que no hem de confondre amb una nació política contemporània-. Mentre que trobem referències a la guerra contra Castella o a la "pàtria", no n'hi ha cap que faci referència a Lluís XIII. Ni un sol mot ni d'acceptació, ni de joia ni de rebuig. Tan sols una sola referència en tota la documentació, en la qual surt esmentat com a *Rei Cristianíssim* sense cap altre comentari. Això sí, el record de la sobirania francesa que va restar a la memòria dels pierencs va ser l'allotjament d'un regiment francès el 1650 en les mateixes condicions i amb les mateixes conseqüències que els castellans contra els quals es lluitava, en part,

precisament per no tornar a passar per allò.

La fi de la guerra té a Piera una singularitat. Si en les vigílies del conflicte i al llarg d'ell havia tingut Barcelona i la Diputació com a referents, al final de la guerra es va trencar aquest element d'identitat i se'n recuperà un de més tradicional: el vincle feudal. És un reforçat monestir de Pedralbes el que va ordenar als consellers que anessin al camp militar de Joan d'Àustria a rendir-se i prestar obediència a Felip IV i demanar clemència: "*De la vila de Piera han venido syndicos ante mi y con toda humildad pedido perdón de los yerros que los llevó su seguedat y assi mismo a prestar obediencia y fidelidad a su Magestad, Dios le guarde, con oblygacion de obedecer y exequitar puntualmente las hordenes de sus ministros*". Ves per on, Piera s'incorporava a la monarquia de Felip IV de la mà de la senyoria feudal!

ALGUNS COMENTARIS FINALS

Insistim en la idea que havíem plantejat al començament: la necessitat de fixar la nostra atenció en els canals de transmissió de la informació i el seu paper en la creació de consciència política, la transcendència de la qual ja va ser notada per Richard Cust.³⁶ Per això hem de plantejar-nos l'estudi institucional anant més enllà de les atribucions i funcionament de les diverses instàncies per veure com i de quina manera actuaven i es relacionaven entre elles i amb els diversos grups socials. És a dir, com formaven el cos polític. I encara més, en l'àmbit local les relacions intermunicipals, les quals podien ser a partir d'individus, d'institucions o de mecanismes familiars, religiosos o econòmics i la influència geogràfica d'aquelles.

Els resultats d'una recerca així haurà de dur

34. Totes les cites documentals seran, des d'ara, d'A.M.P. Deliberacions 1633-1670, per la qual cosa obviaré les notes.

35. Xavier TORRAS. "Pactisme i patriotisme ...

36. *One of the more obvious effects of the news was that it helped to further a sense of the integration of local and national.* Richard CUST. "News and politics in early Seventeenth - Century England". *Past & Present* 112 (1986). P. 69.

relacionaven entre elles i amb els diversos grups socials. És a dir, com formaven el cos polític. I encara més, en l'àmbit local les relacions intermunicipals, les quals podien ser a partir d'individus, d'institucions o de mecanismes familiars, religiosos o econòmics i la influència geogràfica d'aquelles.

Els resultats d'una recerca així haurà de dur a resultats per força molt contradictoris. Perquè contradictòria era la societat catalana dels segles moderns. Tant podem trobar traces "d'estat" -en la presència d'autoritats, d'ordres i de compliments- com podem tenir la impressió que el poder es trobava esmicolat en multitud de petites parcel·les de funcionament estanc o a tot estirar de difícil comunicació. Seguint el cas de Piera crec que aquesta lectura seria incorrecta. Els mecanismes de relació existien, un embrió del que podríem dir "opinió pública" era present més enllà de Barcelona, d'allò que es considera el centre. I existien els elements de consens necessaris per al bon funcionament del sistema. Piera contra els allotjaments igual que Mataró, ¿defensa constitucional o defensa d'interessos dels habitants que tenien constitucions per fer-los valer? Hem deixat de banda una qüestió que ja no podíem incloure, la de la possible fossilització de les institucions catalanes al llarg del segle XVII basant-se en la manca de Corts i per tant de modificacions i posades al dia de la legislació,³⁷ però n'apunto una idea: ¿és caduc un sistema legal que no és vist com a tal per la societat que es governa a partir d'ell?

L'altra idea sobre la qual volia cridar l'atenció era diferenciar els espais polítics, en el sentit

36. *One of the more obvious effects of the news was that it helped to further a sense of the integration of local and national.* Richard CUST. "News and politics in early Seventeenth - Century England". *Past & Present* 112 (1986). P. 69.

37. Per respondre aquesta idea, formulada originàriament per Joan Reglà, remeto a la breu però clara resposta d'Ernest BELENGUER. "És vàlid avui el concepte formulat per Reglà de *fossilització del dret català* al llarg del segle XVII? *Manuscrits* 15 (1997). Pp. 33-40.

que les diferents funcions tenen com a resultat que no proporcionen els mateixos tipus de respostes. La manca de reflex de debat polític general en les actes del municipi pierenc, no vol dir que aquest no fos viu sinó que no es discutia en aquell marc. Si tenim les postures sobre el quint reial, sobre els allotjaments... és a dir, sobre allò que implicava directament els habitants, què no es discuteix sobre la secessió catalana o la proclamació com a comte de Barcelona de Lluís XIII? No al consistori, però Jaume Orpí -pagès de la vila, encara que germà de l'aventurer a les Índies, Joan Orpí- va acabar a Madrid el 1650 reivindicant els serveis fets des de Piera al rei.³⁸

Una altra qüestió important, vinculada al debat sobre si Catalunya era o no un estat, és la que fa referència al compliment de les lleis i al mecanisme per fer complir les disposicions. En aquest sentit hem volgut destacar la qüestió militar, tan lligada a l'existència d'una realitat estatal, per veure que no hi ha diferències entre els mecanismes de funcionament que fan servir la monarquia i la Diputació a l'hora de dur a terme les lleves, de la mateixa manera que el finançament d'aquestes recau en bona mesura sobre les espatlles municipals. Ens cal més història local no localista per tenir nova llum sobre els capil·lars polítics de Catalunya.

En els darrers anys, la historiografia catalana ha fet passos molt importants en la identificació dels protagonistes polítics del període i la prosopografia i fins i tot la biografia ens han permès arribar a nivells de comprensió que donen peu a reflexionar sobre els mecanismes informals o invisibles del poder i les institucions. Famílies, xarxes clientelars, bàndols, processos d'ascens polític... temes que han obert nous camps i han donat noves llums sobre la història política i institucional. Però massa abundor pot ser perillosa: reduir

38. Pau VILA. *Joan Orpí. L'home de la Nova Catalunya*. Barcelona, 1967. P. 284.

el nostre camp d'estudi a les relacions personals ens poden dur a obviar els mecanismes polítics i portar-nos a la falsa impressió que les decisions polítiques són la suma de les decisions individuals, encara que aquestes siguin contradictòries.³⁹ És clar que aquesta mena de treballs tenen un clar avantatge i és que no obliguen a definir: si els protagonistes de l'època no tenien raons polítiques en les seves actuacions, per què les hem de tenir els historiadors a l'hora d'estudiar-los? Ni conflictes socials, ni conflictes polítics. Tot queda reduït a l'àmbit personal, familiar, corporatiu o local. Voldria acabar reivindicant de nou el plantejament general, l'estudi dels àmbits concrets sota una visió de conjunt; al cap i a la fi, el conflicte, la contradicció i la seva resolució han estat motors de l'evolució social i política.

FOTO: MARC VILA

L'edificació del portal d'en Romanyà remarca la importància del Mercadal al segle XVI.

39. Hi ha molts treballs en l'àmbit prosopogràfic publicats en els darrers anys i m'excuso de donar-ne la relació. Però el risc a què em refereixo queda perfectament clar, al meu parer, en l'article citat de Joan Lluís Palos i Ramon Ragués: "*Fariem bé, per tant, d'alliberar-nos de prejudicis com pensar que homes com Vinyes o Fontanella van canviar radicalment les seves ideologies en moments concrets de la seva vida. La seva única ideologia era l'interès d'aquell qui els contractava i la formació política que havien rebut*". (p. 63).

ÀNGEL CASALS I MARTÍNEZ (Barcelona, 1963) és doctor en Geografia i Història, especialitat Història Moderna, per la Universitat de Barcelona, centre en el qual és professor al departament d'Història Moderna. És autor de nombrosos treballs de recerca, docència i alta divulgació, especialment sobre la Catalunya del segle XVI. És l'autor del capítol d'Història Moderna de la *Història de Piera* apareguda enguany.